

Sparen in oorlogstijd

Research, tekst en foto's: Alphons Siebelt

Volgens een veel gehoorde opvatting kunnen we door het verleden te bestuderen onze eigen tijd beter begrijpen. Omgekeerd kunnen moderne inzichten helpen om het gedrag van mensen in het verleden te verklaren. Alleen moeten we het verleden niet met een moderne bril bekijken, dat leidt maar tot misverstanden en verwijten achteraf.

Een term die we in de huidige economische crisis vaak in de krant lezen of op TV horen is 'consumentenvertrouwen'. Het consumentenvertrouwen wordt uitgerekend volgens een methode die in 1951 is geïntroduceerd in de Verenigde Staten. De Nederlandse Bank gebruikt daarvoor gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Elke maand houdt het CBS een nieuwe representatieve steekproef onder duizend Nederlanders. Men wordt gevraagd een oordeel te geven over zijn economische situatie in een recent verleden, zijn economische situatie in de nabije toekomst, de afgelopen periode, zijn persoonlijke financiële verwachting voor de nabije toekomst en tot slot over de vraag of men de tijd rijp acht voor het doen van grote aankopen. Voor elke vraag wordt een deelindex opgesteld die gelijk is aan het saldo van positieve en negatieve beoordelingen. De totale index is het gemiddelde van de vijf deelindices en geeft aan hoe de consument de toekomst ziet. Uit onderzoek blijkt, dat het consumentenvertrouwen aan de basis ligt van onze bestedingen. Volgens De Nederlandse Bank (DNB) worden veranderingen in het consumentenvertrouwen na een half jaar gevolgd door een wijziging in de bestedingen.

Volgens DNB baseert de Nederlandse consument zijn vertrouwen tegenwoordig op vijf factoren, namelijk de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt (werkgelegenheid), koersbewegingen op de aandelenmarkt (dagelijks via de TV te volgen), de huizenprijs, de gevoelsinflatie en, wat minder, het verschil tussen de lange en korte rente. Daarbij is de invloed van de werkgelegenheid het grootst. Een belangrijke indicator is de verliesaversie: de consument is gevoeliger voor plotselinge negatieve veranderingen dan voor even grote plotselinge veranderingen ten goede. Een stijging van de werkloosheid heeft daarom meer en sneller effect dan een even grote daling. Deze vijf factoren samen, kortweg het basisvertrouwen genoemd, geven een goede verklaring voor de ontwikkeling van het waargenomen vertrouwen.

Nog niet zo heel lang geleden werd voor het eerst aangetoond dat veranderingen in het consumentenvertrouwen niet alleen kunnen worden verklaard uit economische factoren maar ook met behulp van psychologische factoren. Vooral het weer, terrorisme en sport blijken tegenwoordig belangrijk te zijn, al gaat het om tijdelijke effecten. De prestaties van het Nederlands elftal of een periode van mooi weer blijken het consumentenvertrouwen te beïnvloeden, net als een terroristische aanslag zoals die van 9/11.

Is het mogelijk deze moderne theorie te toetsen voor de periode van de Bezetting? Kunnen we op een objectieve manier enig inzicht krijgen in het consumentenvertrouwen tijdens de oorlog? Grootschalig, regelmatig en wetenschappelijk verantwoord consumentenonderzoek aan de hand van enquêtes is pas na de oorlog in Nederland geïntroduceerd. Een bureau als het NIPO (Nederlands Instituut voor Publieke Opinie) werd in 1945 opgericht. Aangezien we nauwelijks iets over dat consumentenvertrouwen tijdens de oorlog weten, moeten we op zoek gaan naar verschijnselen, waar we het consumentengedrag op een of andere manier uit kunnen afleiden om aan de hand daarvan iets over het consumentenvertrouwen te weten te komen.

De oorlog was ook in economisch opzicht een bijzondere tijd. Tijdens de oorlog was er geen sprake van een vrije markteconomie, maar van een schaarste-economie. Vrijwel alle goederen voor de vervulling van de eerste levensbehoeften waren 'op de bon'. Bovendien zorgde de Bezetting en de

permanente oorlogssituatie voor een voortdurende verandering van omstandigheden, waardoor het vertrouwen snel kon wijzigen.

In zijn boek over de Nederlandse economie in de periode 1938-1948 laat H. Klemann aan de hand van heel veel cijfermateriaal zien, dat in het eerste jaar van de oorlog de consumentenbestedingen toenamen. Er werd veel geld opgenomen en uitgegeven. Aanvankelijk kocht de consument voorraden in, op het randje van hamsteren of er overheen. De consument kocht dus niet op basis van vertrouwen, maar juist in de overtuiging dat bepaalde goederen op korte termijn schaars zouden worden.

In de eerste twee jaren kende de economie een bloeiperiode. Er werd goed verdiend. Tegelijkertijd namen de mogelijkheden om geld uit te geven af. Er was gewoon niet zoveel meer te koop, althans niet op de normale manier. Of men nu vertrouwen had of niet, geld kon men niet uitgeven aan dringend noodzakelijke of zeer gewenste zaken, maar alleen aan luxeproducten. Maar dure luxeproducten als wasmachines, bedden, kachels of een nieuwe fiets schaft men nu ook weer niet zo vaak aan. Bovendien raakten winkels door hun voorraad van die luxegoederen heen en konden geen nieuwe voorraad meer inkopen. Deze economische ontwikkelingen leidden er toe, dat de Nederlandse bedrijven en gezinnen vanaf het midden van 1941 veel geld over gingen houden, wat gedeeltelijk werd uitgegeven op de opbloeiende zwarte markt of in de 'ouwe sok' werd bewaard. Daarnaast werd er geld op een spaarrekening geparkeerd.

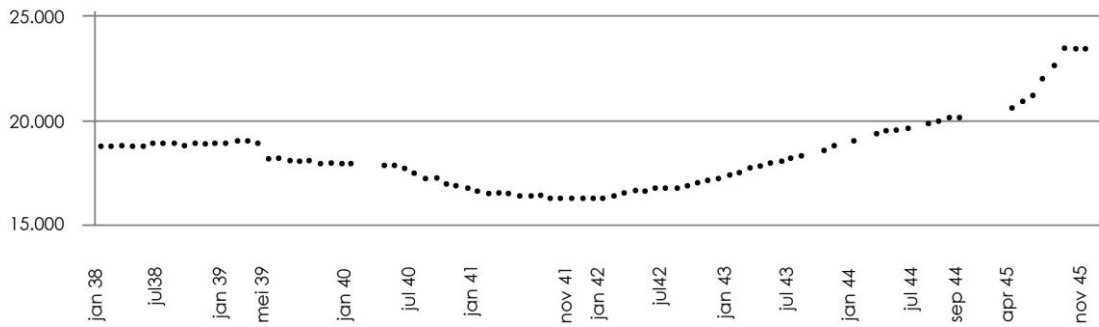
De Leidsche Spaarbank

Voor onderzoek naar menselijk gedrag moeten we de beschikking hebben over gelijke gegevens van veel mensen maar die gegevens zijn schaars. Een fraaie serie vond ik echter in de cijfers van de Leidsche Spaarbank, die maandelijks in de kranten werden gepubliceerd.

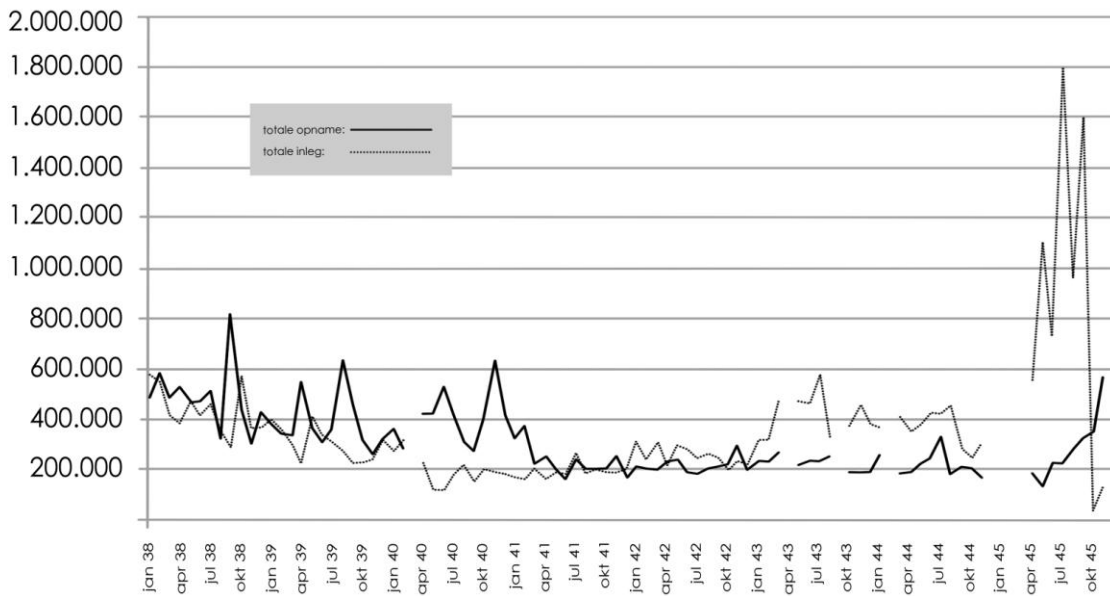
De spaarbanken waren tot in de zestiger jaren van de vorige eeuw de enige instellingen waar de doorsnee burger giraal geld aanhield. Het aantal privébankrekeningen was klein. Het betalingsverkeer was in hoge mate gebaseerd op contant geld. Vrijwel iedereen kreeg zijn loon wekelijks in een zakje of envelopje en in de winkels werd contant betaald. Wanneer men niet contant wilde of kon betalen, bijvoorbeeld grote bedragen, of voor betalingen in andere plaatsen, maakte men gebruik van (post)wissel of cheque.

De Leidsche Spaarbank, gevestigd aan de Oude Rijn op nummer 56, was plaatselijk een begrip. In 1943 werd het 125-jarig bestaan gevierd. De spaarbank was niet bedoeld om grote bedragen tegen een gunstige rente vast te zetten. In 1938 werd de rentevergoeding verlaagd tot 2,64% voor spaarsaldi tot fl. 3000. Boven dat bedrag bedroeg de vergoeding slechts 1,2%.

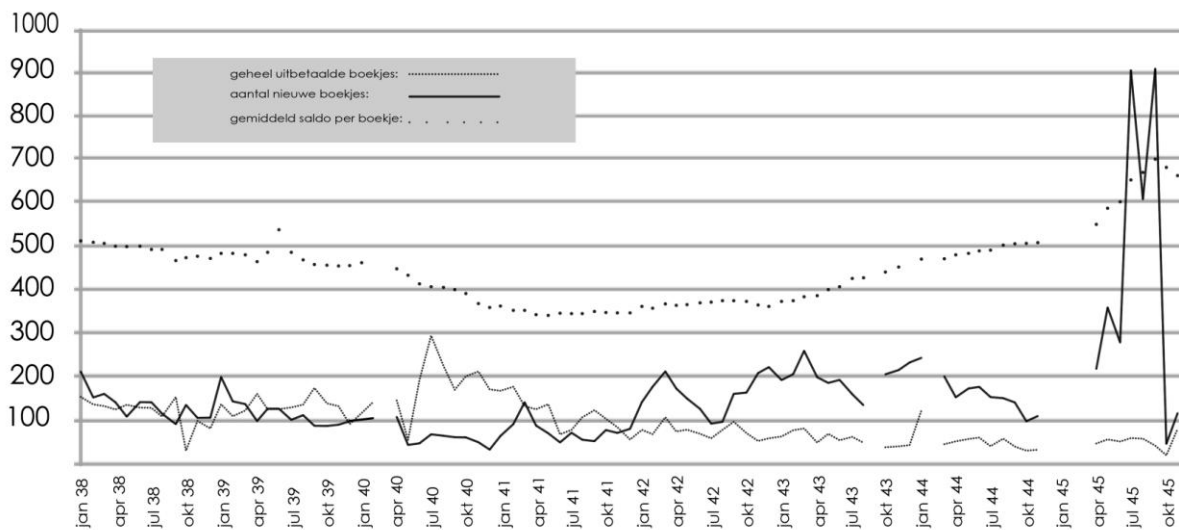
Wat er omging aan spaargeld en hoeveel spaarders er waren, kan worden achterhaald uit de maandelijkse overzichten in de krant. Daarin staan de volgende gegevens vermeld: het aantal nieuw uitgegeven spaarbankboekjes, het aantal totaal uitbetaalde boekjes, het totaal bedrag dat was ingelegd en was opgenomen, het totaal aantal spaarders en het totale bedrag aan ingelegde gelden. Deze gegevens werden over de periode januari 1938 tot en met november 1945 opgenomen in een tabel (1), waarmee een aantal grafieken zijn gemaakt. Grafiek 1 laat zien, dat het aantal spaarders in 1939 een dalende lijn vertoonde, maar dat vanaf het voorjaar van 1942 het aantal spaarders weer ging stijgen.

Grafiek 1: Het aantal spaarders. In januari 1938 waren dat er 18.960.

Grafiek 2: Het totaalbedrag aan ingelegd en opgenomen tegoed in guldens.

Grafiek 3: Het aantal nieuw uitgegeven boekjes en het aantal totaal uitbetaalde boekjes. Gestippeld de gemiddelde inleg in gulden.

Geschokt vertrouwen

Grafiek 2 toont het totaal maandelijks ingelegde en opgenomen spaargeld. Grafiek 3 toont in een staafdiagram het totaal aantal maandelijks nieuwe en het aantal geheel uitbetaalde boekjes; in een stippellijn wordt het gemiddelde ingelegde bedrag per maand weergegeven. In 1938 blijkt er in twee verschillende maanden veel spaargeld te zijn opgenomen. Met een beetje historische kennis lijkt er een verband te leggen met de actuele politieke situatie. De hoge opname in april lijkt een reactie op de aansluiting van Oostenrijk bij Duitsland op 12 maart. In september en oktober vond een reactie plaats op het akkoord van München, dat op 30 september werd gesloten. De Britse premier Neville Chamberlain verklaarde dat de vrede gewaarborgd was, maar de Leidenaren dachten daar duidelijk anders over. In oktober werd een deel van het geld weer teruggebracht.

April 1939 toont een nieuwe piek in het opgenomen bedrag. Dat zal wel te maken hebben gehad met de bezetting van Tsjechoë door Duitsland en Hongarije. De maanden augustus en september hoeven niet nader te worden toegelicht: Danzig, mobilisatie en oorlog. Het laat zich aanzien, dat de burger direct reageerde op grote politieke crises.

Hetzelfde zou kunnen gelden voor de maanden mei, juni en juli van 1940. Een grotere crisissituatie dan concrete oorlog en de komst van vreemde overheersers is moeilijk voorstelbaar. Vanaf 10 mei werd er hevig gevochten op en rond het vliegveld Valkenburg ZH, wat in Leiden goed te merken was. Dat er niet meer geld werd opgenomen is echter het gevolg geweest van voorzorgsmaatregelen. Al in april hadden de spaarbanken afgesproken per boekje niet meer dan fl 25 terug te betalen. De regering vaardigde op 10 mei een Besluit Bankmoratorium uit, op grond waarvan een spaarder beperkt werd in de opname tot maandelijks 3% van het totaal of maximaal fl 50. In juni werd dit moratorium opgeheven. In juli 1940 verklaarde de Nederlandsche Spaarbankbond de grote opname niet als een gevolg van een wantrouwen jegens de spaarbanken, maar van de 'al of niet gemotiveerde' behoefte aan contanten. Waarschijnlijk wilde de Spaarbankbond op een diplomatieke wijze duidelijk maken, dat de spaarders onnodig bij de banken langs waren geweest, een onnodige 'bankrun' zouden we tegenwoordig zeggen.(2)

Tot en met mei 1941 wordt er meer spaargeld opgenomen dan ingelegd, maar we zien een uitschieter in november 1940. Wat kan daar de oorzaak van zijn? De Battle of Britain was al enkele maanden aan de gang en leek geen succes te zijn. Een mogelijke invasie in Engeland werd gelet op

het jaargetijde steeds onwaarschijnlijker. Er zijn in die maand in het buitenland geen grotere politieke gebeurtenissen dan de oorlog.

Misschien dat het iets te maken had met de aankondiging van het ontslag van de Joden uit overheidsdienst, wat op 11 november werd aangekondigd. Zoals bekend leidde het aangekondigde ontslag van medewerkers van de Leidse universiteit tot een beroemd geworden incident. Op 26 november namen verschillende hoogleraren van de Leidse universiteit in een hoorcollege stelling tegen deze maatregel. De rede van prof. mr. R.P. Cleveringa is van die colleges het bekendst geworden. De Leidse studenten veroorzaakten openlijke onrust. Als gevolg van deze gebeurtenissen moest de universiteit sluiten. Jammer genoeg hebben we geen cijfers over de data waarop zoveel geld is opgenomen. Stel dat de sluiting van de universiteit inderdaad een oorzaak is geweest, dat moeten de bedragen binnen enkele dagen zijn opgenomen. Toch zijn het maar twintig mensen meer dan in de maand ervoor, die zich al hun spaargeld hebben laten uitbetalen. Uit de bronnen over deze tijd is mij niet bekend, dat de sluiting van de universiteit onder de Leidse bevolking een grote schok heeft veroorzaakt.

Omslag

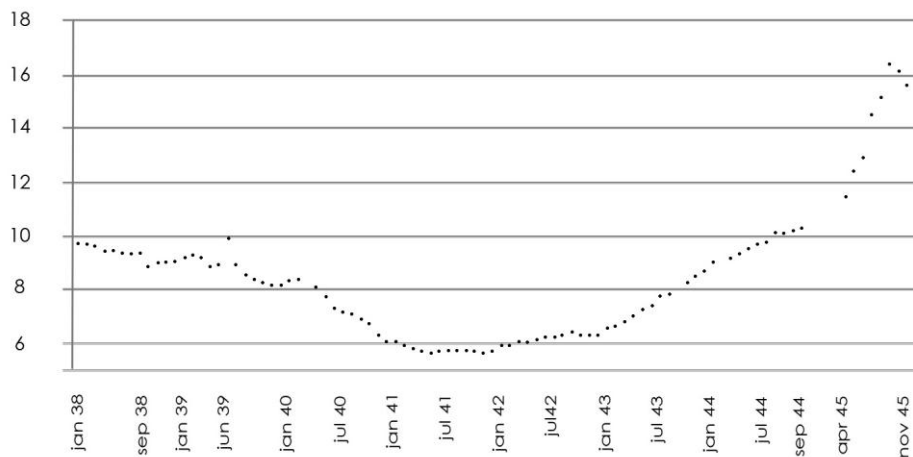
In juni 1941 zien we een opvallende omslag. Nadat de spaarbank een jaar lang meer geld had uitbetaald dan dat er was ingelegd, zien we nu opeens een overschot ontstaan. Tot en met november 1942 wordt er nog maar in enkele maanden meer opgenomen dan ingelegd. Waarom er in die bepaalde maanden meer werd opgenomen durf ik niet met zekerheid te zeggen. In november 1942 zien we een forse piek, maar er vonden toen zoveel schokkende gebeurtenissen plaats, zowel in Nederland als daarbuiten, dat het moeilijk is om een direct verband te leggen. Wellicht dat er een verband is met de verplichte overboeking van Joodse spaartegoeden naar de roofbank Lippmann, Rosenthal & Co. op basis van Verordening 148/41.(3)

Uitschieters bij het inleggen zien we in januari en maart 1942. In januari was het zeer koud. Op de 22^e werd de Elfstedentocht gereden. Volgens de moderne theorie zou een sportevenement het consumentenvertrouwen verhogen, maar de impact van de Elfstedentocht was in 1942 toch heel anders dan in 2012. Van een opgeklopte euforie was geen sprake. Het ligt meer voor de hand de situatie in Nederlands-Indië te bekijken. Op 11 januari landden de Japanners op Borneo en Celebes. Op 9 maart capituleerde het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger, acht dagen nadat de Japanners op Java waren geland. Ook de in Indië aanwezige Britse, Australische en Amerikaanse troepen legden de wapens neer. Hadden deze gebeurtenissen hun weerslag op de Nederlandse bevolking, die al bijna twee jaar onder de Duitse bezetting leefde of zijn er andere factoren in het spel? Alleen *steeg* de inleg in die maanden in plaats van dat er een piek(je) kwam in de opnamen.

Vreemd genoeg zien we in 1943 vanaf maart een zelfde ontwikkeling. Vanaf eind december tot in de zomer van 1943 maakte Nederland een aantal schokkende gebeurtenissen en ontwikkelingen mee. NSB-leider Anton Mussert mocht een Secretarie van Staat oprichten, waardoor er een soort NSB-regering leek te gaan komen. In februari werden twee Gemachtigden van de Secretarie van Staat neergeschoten, waarvan er één direct overleed. Als gevolg daarvan werden studenten en scholieren opgepakt. Begin februari 1943 werd bekend, dat Stalingrad was gevallen. Daarnaast werden er ingrijpende maatregelen op het gebied van de arbeidsinzet ingevoerd en maakte Nederland in april en mei een bloedig onderdrukte stakingsgolf mee. Ondanks deze beroering steeg het ingelegde spaargeld precies in deze maanden. Ook zien we in verschillende maanden van 1944 een overschot aan ingelegd spaargeld. In augustus zelfs een nieuwe piek. De bevrijding leek nabij en kennelijk vond men het nuttig om overtollig geld op een spaarrekening te zetten.

Door de aanwas van liquiditeit en door de moeilijkheden om met dat geld te investeren, zag de Spaarbank problemen opdoemen inzake de rentevergoeding aan de spaarders. Het rendement was te laag om de rentebetalingen te kunnen volhouden. De Spaarbank reageerde daarop door de rente

op tegoeden hoger dan fl. 3000 met ingang van 1 april 1944 op 0% te stellen. Dat heeft geen merkbaar effect gehad. Vermoedelijk kwamen de meeste saldi niet boven fl. 500 uit, een drie- of viertal maandsalarissen van een geschoolde arbeider of een lagere ambtenaar.

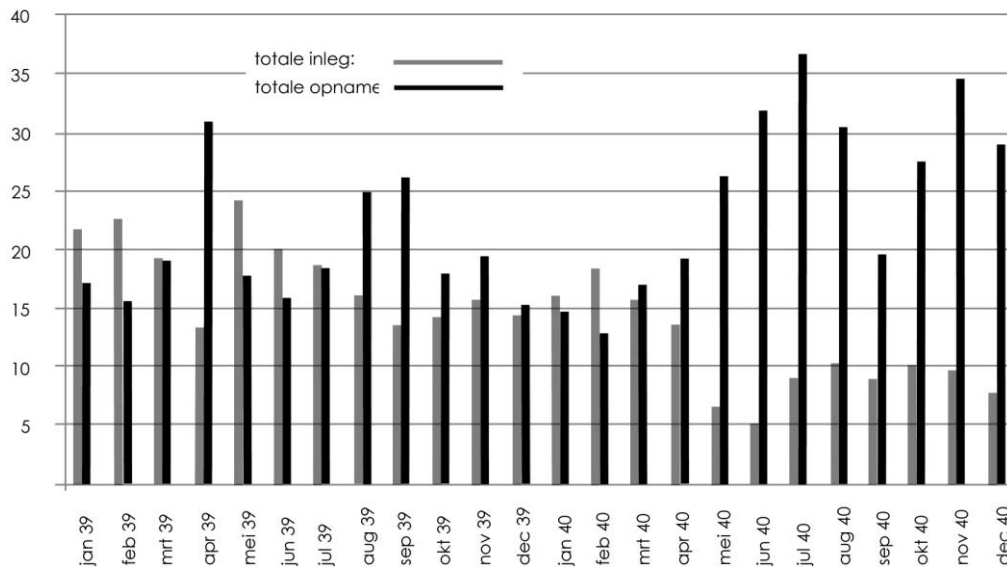
Grafiek 4: Het totaal ingelegde bedrag in miljoenen guldens.

Grafiek 4 toont de enorme stijging van het totaal bedrag aan ingelegd spaargeld vanaf begin 1943. Dat er tegen het einde van de oorlog zeer veel contant geld in omloop was blijkt uit de ronduit spectaculaire ontwikkelingen in mei, juni, juli en augustus 1945. Na de bevrijding werd er een enorme hoeveelheid contant geld bij de Spaarbank aangeboden. Vele honderden mensen openden een nieuwe rekening. In de maanden mei tot en met september werd maar liefst bijna vijf miljoen gulden gestort, en dat dus alleen al bij de Leidsche Spaarbank. Helaas zijn er geen cijfers bekend van de andere banken in de gemeente.

Dit heeft uiteraard te maken met de geldzuivering, die onder minister van Financiën Piet Lieftinck in gang werd gezet. In juli werden alle biljetten van honderd gulden ongeldig verklaard (4) en op 26 september volgden alle overige bankbiljetten. De biljetten konden worden gestort op een spaar- of bankrekening, maar alle rekeningen werden geblokkeerd. Iedereen kon in de week daar aan voorafgaand tien gulden in nieuw geld opnemen in de vorm van vijf biljetten van een gulden en twee van een rijksdaalder. Dat was het beroemde 'tientje van Lieftinck'. Vanaf oktober en november kon onder bepaalde voorwaarden gedeblokkeerd geld worden opgenomen, maar de totale geldzuivering zou nog enkele jaren in beslag nemen.

De Rijkspostspaarbank

De cijfers uit de jaren 1939 en 1940 kunnen worden vergeleken met de landelijke cijfers van de Rijkspostspaarbank.(5) Bij de presentatie van het jaarverslag over 1939, in maart 1941, gaf de directie ook cijfers vrij over 1940. Deze zijn opgenomen in grafiek 5. Ook de RPS was in de maanden maart en vooral april 1939 geconfronteerd met een plotse stijging in de terugbetalingen. De maanden augustus en september vertonen bij de RPS hetzelfde beeld als bij de Leidsche Spaarbank. Ook hier zien we een stijging in de maand november. Dat is dus niet het gevolg geweest van plaatselijke ontwikkelingen, maar is een landelijk verschijnsel. Ook over het jaar 1940 vertonen de cijfers grote overeenkomsten evenals over de eerste twee maanden van 1941. Bij alle ontwikkelingen blijkt de Leidsche Spaarbank in de pas te lopen met de algemene ontwikkelingen.(6)

Grafiek 5: Het totaal landelijk ingelegde en opgenomen spaargeld bij de Rijkspostspaarbank in miljoenen gulden in de periode januari 1939 tot en met december 1940.

Nu geeft de RPS niet alleen een opgave van de hoogte, maar ook van het aantal inleggingen en terugbetalingen. Die cijfers worden weergegeven in de tabel aan het einde van dit artikel. Zoals uit kolom 8 valt op te maken, laat november 1940 ook hier een uitschieter zien, niet eens zozeer in het aantal terugbetalingen, maar wel in de hoogte daarvan. Op de 206.295 boekjes werd gemiddeld een bedrag van fl. 168,08 terugbetaald. Dat bedrag is hoger dan het gemiddelde van april 1939. Ook in oktober en december werd een hoog gemiddeld bedrag terugbetaald. Het lage gemiddelde bedrag van mei en juni 1940 moet worden toegerekend aan het genoemde bankmoratorium.

Conclusies

Het opnemen van spaargeld past mooi in de moderne theorie, dat het consumentenvertrouwen wordt beïnvloed door terroristische aanslagen. De schok van de ineenstorting van de Twin Towers in New York in 2001 en de Amerikaanse reactie daarop kan mijns inziens wel worden vergeleken met de schokkende gebeurtenissen, die de bevolking in april en augustus 1938, april 1939, en augustus en september 1939 hebben beleefd. Al die gebeurtenissen vonden plaats in het buitenland, maar hadden mogelijk onvoorspelbare en vergaande internationale consequenties. Dat is toch van een andere aard dan de concrete oorlog op Nederlands grondgebied in mei 1940. Het verschil met de tegenwoordige tijd is, dat de mensen op een andere manier reageerden. Bij opzienbarende gebeurtenissen loopt men niet meer naar de bank om geld op te nemen. Alleen wanneer een bank dreigt 'om te vallen' ontstaat een 'bankrun', maar dan via internet.

Afgaande op de cijfers zou het zo kunnen zijn, dat men tot het najaar van 1941 op sterke politieke gebeurtenissen reageerde door spaargeld op te nemen. Men had meer vertrouwen in de 'oude sok' dan in de spaarbank. Later waren dergelijke gebeurtenissen aanleiding om geld op een spaarbankboekje te zetten. Kennelijk had men voldoende vertrouwen gekregen en wellicht ook voldoende contanten in huis. Het laat zien, dat zich onder de laag van de algemene grote lijn een diepere laag kan verschuilen, die een interessante blik geeft op het (consumenten)gedrag in oorlogstijd.

Een conclusie uit dit cijfermateriaal is volgens mij ook, dat de anti-joodse maatregel in november 1940 een schok in de samenleving heeft veroorzaakt. Niet het minst onder de getroffen bevolkingsgroep, maar dat spreekt vanzelf.

Literatuur:

Gerard Aalders, *Roof. De ontvreemding van joods bezit tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Den Haag 1999)

P.E. Briët, *De Leidsche Spaarbank in de oorlogsjaren 1940-1945, rede uitgesproken op 5 juni 1945* (Leiden 1945).

H.A.M. Klemann, *Nederland 1938-1948. Economie en samenleving in jaren van oorlog en bezetting* (Haarlem 2002)

De ups en downs in consumentenvertrouwen ontrafeld; uitgave van De Nederlandse Bank (2007), te lezen via de website

http://www.dnb.nl/binaries/De%20ups%20en%20downs%20in%20consumentenvertrouwen%20ontrafeld_tcm46-156861.pdf

Noten:

1. De gegevens werden verzameld uit het *Leidsch Dagblad*, het *Dagblad voor Leiden en omgeving*, *De Leidsche Courant* en het *Zuidhollandsch Dagblad*.
2. *De Nieuwe Leidsche Courant* 22-7-1940 citeert J.E. Buning in een artikel in *Economische en Statistische Berichten*.
3. G. Aalders, *Roof* pp. 171 e.v.
4. De biljetten van fl. 500 en fl. 1000 waren al in 1943 ongeldig verklaard.
5. *De Nieuwe Leidsche Courant* 29-3-1941.
6. *Leidsch Dagblad* 28-7-1943.

Tabel 1 Cijfers van de Leidsche Spaarbank

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
jan-38	212	581.022,62	153	486.599,72	18960	9.739.114,93	59	513,67	94.422,90	
feb-38	153	550.907,81	135	583.285,32	18987	9.706.927,55	18	511,24	-32.377,51	
mrt-38	162	415.533,77	133	489.509,40	19009	9.633.228,64	29	506,77	-73.975,63	
apr-38	141	392.601,52	125	533.384,23	19023	9.492.825,73	16	499,02	-140.782,71	
mei-38	111	476.145,06	136	466.288,00	19021	9.503.103,65	-25	499,61	9.857,06	
jun-38	141	418.260,27	129	472.667,48	19043	9.449.161,26	12	496,20	-54.407,21	
jul-38	142	458.483,08	130	514.426,09	19055	9.394.091,69	12	493,00	-55.943,01	
aug-38	116	352.830,47	110	329.474,43	19062	9.417.866,76	6	494,06	23.356,04	
sep-38	90	293.693,95	154	817.636,28	18998	8.895.051,52	-64	468,21	-523.942,33	
okt-38	134	569.372,98	31	440.155,95	19050	9.024.867,94	103	473,75	129.217,03	
nov-38	105	367.595,66	101	303.456,80	19054	9.089.592,25	4	477,04	64.138,86	
dec-38	107	370.510,76	81	433.743,13	19080	9.027.245,47	26	473,13	-63.232,37	
jan-39	200	398.741,37	136	380.771,76	19144	9.272.789,99	64	484,37	17.969,61	
feb-39	146	364.834,57	110	349.504,09	19180	9.288.229,72	36	484,27	15.330,48	
mrt-39	137	295.956,33	122	341.791,29	19195	9.242.543,86	15	481,51	-45.834,96	
apr-39	96	229.509,18	161	549.049,37	19130	8.923.518,75	-65	466,47	-319.540,19	
mei-39	99	412.802,69	127	368.676,05	18338	8.968.081,17	-28	489,04	44.126,64	
jun-39	122	337.826,42	125	313.968,21	18335	9.882.512,01	-3	539,00	23.858,21	
jul-39	104	313.431,23	130	358.173,54	18309	8.948.428,16	-26	488,74	-44.742,31	
aug-39	113	278.152,24	135	638.601,92	18287	8.588.812,14	-22	469,67	-360.449,68	
sep-39	88	228.047,50	174	461.103,20	18203	8.356.735,48	-86	459,09	-233.055,70	

okt-39	88	227.490,37	139	318.456,60	18152	8.266.510,21	-51	455,40	-90.966,23
nov-39	89	242.980,78	131	261.129,13	18110	8.249.236,34	-42	455,51	-18.148,35
dec-39	100	318.815,70	91	329.684,55	18119	8.239.252,32	9	454,73	-10.868,85
jan-40	408	276.614,10	116	358.360,90	18111	8.366.990,20	292	461,98	-81.746,80
feb-40	104	322.231,11	142	283.668,89	x	8.405.659,83	-38	x	38.562,22
mrt-40	x	x	x	x	x	x	x	x	x
apr-40	110	225.598,82	146	423.943,03	18001	8.105.622,73	-36	450,29	-198.344,21
mei-40	46	122.555,98	56	423.705,83	17990	7.804.673,13	-10	433,83	-301.149,85
jun-40	49	118.654,41	193	527.582,00	17844	7.396.394,48	-144	414,50	-408.927,59
jul-40	69	186.112,45	294	414.168,29	17622	7.169.184,89	-225	406,83	-228.055,84
aug-40	66	223.032,04	224	313.901,31	17464	7.079.001,04	-158	405,35	-90.869,27
sep-40	61	156.013,97	170	277.248,16	17355	6.958.681,00	-109	400,96	-121.234,19
okt-40	61	201.308,94	200	404.467,33	17216	6.756.279,03	-139	392,44	-203.158,39
nov-40	53	192.998,40	213	634.921,21	17056	6.316.644,62	-160	370,35	-441.922,81
dec-40	33	187.007,33	172	417.212,97	16917	6.087.894,67	-139	359,87	-230.205,64
jan-41	64	169.831,76	168	327.900,06	16761	6.104.480,25	-104	364,21	-158.068,30
feb-41	91	162.819,86	176	377.252,42	16676	5.890.186,84	-85	353,21	-214.432,56
mrt-41	142	206.589,01	133	230.660,04	16685	5.866.252,93	9	351,59	-24.071,03
apr-41	87	165.078,30	125	253.737,94	16647	5.714.011,89	-38	343,25	-88.659,64
mei-41	71	193.842,44	134	200.955,09	16584	5.707.267,24	-63	344,14	-7.112,65
jun-41	50	183.083,79	69	161.332,45	16565	5.729.230,90	-19	345,86	21.751,34
jul-41	70	272.133,87	79	238.490,18	16556	5.763.052,66	-9	348,09	33.643,69
aug-41	56	187.134,38	108	209.533,28	16504	5.741.189,93	-52	347,87	-22.398,90
sep-41	51	208.538,36	121	197.318,95	16434	5.753.042,92	-70	350,07	11.219,41
okt-41	79	190.015,52	102	203.525,64	16411	5.740.238,42	-23	349,78	-13.510,12
nov-41	72	189.751,02	84	253.129,48	16399	5.677.660,08	-12	346,22	-63.378,46
dec-41	80	207.854,49	54	171.618,06	16426	5.714.199,86	26	347,88	36.236,43
jan-42	142	313.124,56	76	213.041,95	16471	5.949.828,20	66	361,23	100.082,61
feb-42	178	241.417,86	67	206.326,99	16585	5.984.988,28	111	360,87	35.090,87
mrt-42	211	315.371,17	108	199.695,88	16688	6.100.771,74	103	365,58	115.675,29
apr-42	174	223.606,14	73	233.708,36	16789	6.090.836,62	101	362,79	-10.102,22
mei-42	151	298.724,50	77	239.130,31	16863	6.150.734,58	74	364,75	59.594,19
jun-42	126	282.390,45	69	191.937,63	16920	6.241.531,55	57	368,88	90.452,82
jul-42	95	246.038,55	59	182.723,48	16956	6.305.171,79	36	371,85	63.315,07
aug-42	98	264.875,95	79	208.816,13	16976	6.361.714,01	19	374,75	56.059,82
sep-42	162	250.205,28	96	216.930,31	17042	6.395.598,74	66	375,28	33.274,97
okt-42	165	200.399,35	70	223.861,18	17137	6.372.476,45	95	371,85	-23.461,83
nov-42	208	235.701,34	53	298.155,41	17292	6.310.653,45	155	364,95	-62.454,07
dec-42	221	219.709,71	58	196.258,35	17455	6.334.530,36	163	362,91	23.451,36
jan-43	193	318.901,83	63	231.901,83	17570	6.566.778,10	130	373,75	87.000,00
feb-43	205	321.793,42	76	232.138,32	17699	6.656.520,03	129	376,10	89.655,10
mrt-43	260	483.891,92	81	268.037,25	17878	6.872.653,67	179	384,42	215.854,67
apr-43	200	x	49	x	18029	6.997.393,35	151	388,12	x
mei-43	188	473.565,83	68	221.992,97	18149	7.249.233,09	120	399,43	251.572,86
jun-43	193	466.370,04	56	237.237,21	18286	7.478.689,45	137	408,98	229.132,83

jul-43	160	578.456,32	61	233.528,63	18385	7.823.827,05	99	425,55	344.927,69
aug-43	135	335.211,29	48	256.887,04	18472	7.902.506,90	87	427,81	78.324,25
sep-43	x	x	x	x	x	x	x	x	x
okt-43	207	374.495,44	39	193.620,08	18755	8.305.642,65	168	442,85	180.875,36
nov-43	215	457.466,25	40	191.621,54	18930	8.571.676,92	175	452,81	265.844,71
dec-43	230	380.693,66	41	192.355,01	x	8.760.362,17	189	x	188.338,65
jan-44	243	371.742,42	121	262.015,86	19241	9.050.472,27	122	470,37	109.726,56
feb-44	x	x	x	x	x	x	x	x	x
mrt-44	203	410.359,45	45	184.110,83	19535	9.272.294,74	158	474,65	226.248,62
apr-44	153	357.315,31	53	194.407,33	19635	9.435.362,10	100	480,54	162.907,98
mei-44	175	383.830,48	58	226.237,35	19752	9.593.088,56	117	485,68	157.593,13
jun-44	178	426.085,12	61	247.460,61	19869	9.771.999,68	117	491,82	178.624,51
jul-44	156	428.018,40	40	330.835,24	19985	9.869.622,28	116	493,85	97.183,16
aug-44	151	453.216,81	59	187.133,01	20077	10.136.075,41	92	504,86	266.083,80
sep-44	143	281.686,59	38	212.908,66	20182	10.205.005,01	105	505,65	68.777,93
okt-44	99	250.732,79	31	209.917,37	20250	10.246.270,01	68	505,99	40.815,42
nov-44	111	307.047,65	34	174.256,43	20327	10.379.188,05	77	510,61	132.791,22
dec-44	x	x	x	x	x	x	x	x	x
jan-45	x	x	x	x	x	x	x	x	x
feb-45	x	x	x	x	x	x	x	x	x
mrt-45	x	x	x	x		x	x	x	x
apr-45	218	558.311,59	44	182.659,73	20827	11.490.166,82	174	551,70	375.651,86
mei-45	360	1.108.467,26	56	133.477,34	21131	12.465.369,40	304	589,91	974.989,92
jun-45	279	733.028,05	52	230.780,43	21358	12.968.048,69	227	607,18	502.247,62
jul-45	905	1.805.731,28	59	227.122,80	22204	14.547.082,19	846	655,16	1.578.608,48
aug-45	611	963.920,84	59	281.963,26	22756	15.229.725,32	552	669,26	681.957,58
sep-45	909	1.597.840,09	42	324.463,18	23623	16.493.708,68	867	698,21	1.273.376,91
okt-45	44	34.917,10	20	357.242,88	23647	16.171.658,57	24	683,88	-322.325,78
nov-45	116	133.582,91	80	574.711,42	23684	15.731.549,19	36	664,23	-441.128,51
dec-45	x	x	x	x	x	x	x	x	x
kolom 1:	maand en jaar								
kolom 2:	aantal nieuwe spaarders								
kolom 3:	ingelegd spaargeld								
kolom 4:	aantal totaal opgenomen boekjes								
kolom 5:	opgenomen spaargeld								
kolom 6:	totaal aantal spaarders								
kolom 7:	totaal ingelegd spaargeld								
kolom 8:	saldo nieuwe en uitbetaalde boekjes								
kolom 9:	gemiddeld bedrag per boekje								
kolom 10:	saldo opnamen en uitbetalingen								

Tabel 2: Landelijke cijfers van de Rijkspostspaarbank.

1	2	3	4	5	6	7	8
jan-39	21.625	17.201	4.424	277.473	165.506	77,94	103,93
feb-39	22.687	15.527	7.160	323.504	137.334	70,13	113,06
mrt-39	19.331	19.180	151	272.382	160.117	70,97	119,79
apr-39	13.243	30.975	-17.732	185.827	206.812	71,27	149,77
mei-39	24.242	17.771	6.471	243.695	167.552	99,48	106,06
jun-39	19.854	15.936	3.918	240.311	152.709	82,62	104,36
jul-39	18.606	18.411	195	236.731	183.167	78,60	100,51
aug-39	16.084	24.937	-8.853	204.611	230.185	78,61	108,33
sep-39	13.428	26.199	-12.771	136.915	202.961	98,08	129,08
okt-39	14.138	18.045	-3.907	162.304	180.927	87,11	99,74
nov-39	15.636	19.404	-3.768	174.532	156.169	89,59	124,25
dec-39	14.362	15.206	-844	175.057	132.238	82,04	114,99
jan-40	16.111	14.752	1.359	165.506	127.927	97,34	115,32
feb-40	18.242	12.899	5.343	137.334	118.124	132,83	109,20
mrt-40	15.789	17.025	-1.236	160.117	136.950	98,61	124,32
apr-40	13.455	19.191	-5.736	206.812	157.542	65,06	121,82
mei-40	6.620	26.254	-19.634	167.552	465.389	39,51	56,41
jun-40	5.071	32.005	-26.934	152.709	388.403	33,21	82,40
jul-40	9.058	36.782	-27.724	183.167	349.896	49,45	105,12
aug-40	10.259	30.432	-20.173	230.185	230.773	44,57	131,87
sep-40	8.960	19.511	-10.551	202.961	161.226	44,15	121,02
okt-40	10.022	27.586	-17.564	180.927	197.366	55,39	139,77
nov-40	9.682	34.675	-24.993	156.169	206.295	62,00	168,08
dec-40	7.517	29.126	-21.609	132.238	173.069	56,84	168,29
kolom 1:	maand en jaar						
kolom 2:	inleg * fl. 1000						
kolom 3:	terugbetalingen * fl. 1000						
kolom 4:	saldo van kolom 2 en 3 in fl. 1000						
kolom 5:	aantal nieuwe spaarbankboekjes						
kolom 6:	aantal uitbetaalde spaarbankboekjes						
kolom 7:	gemiddelde inleg per boekje						
kolom 8:	gemiddelde opname per boekje						